

Razvoj novinskog tiska

Novinama se smatra svako kontinuirano izdanje s periodikom izlaženja unutar jedne godine.

Dnevne novine izlaze najmanje četiri puta tjedno, a svrha im je javno informiranje.

Počeci:

Stara Grčka: Efemeridas, u prijevodu: *Koji traje jedan dan*; Pisane obavijesti javno izvještene bez redovnog rasporeda izlaženja, već prema potrebi;

Stari Rim: Acta publica: *javni spis*: Pisani izvještaj sa sjednica Senata;

Acta diurna: *dnevni spis*: (59 p.K.)

Smatraju se prvim pravim novinama zbog frekvencije izlaženja: objavljene novosti su prikupljali notari, redigirali actuarii, a prepisivali librarii, dakle postojale su istovjetne kopije u više primjeraka.

Julije Cezar želio je informirati javnost o važnim socijalnim i političkim događajima, stoga je naredio da se nadolazeći događaji objave na jednom mjestu. Acta diurna stavljala se na popularna mjesta poput rimskog Foruma informirajući građane o događanjima u vladi, vojnim kampanjama, suđenjima i pogubljenjima. Vijesti su se urezivale u metalne ili kamene ploče.

U 8. st.: kineske novine Kaiyuan Za Bao, rukom pisane na svili, pojavljuju se između 713. i 734. god. Ove su novine bile namijenjene carevima i višoj klasi, a bavile su se političkim pitanjima.

Europa u 12. i 13. st.: organizira se tzv. ručni novelizam: organizirana razmjena vijesti za / između crkvenih i civilnih vlasti, trgovaca, plemstva, itd. Novosti se prikupljaju ili vlastitom organiziranom službom ili se kupuju od osoba koje su ovlaštene za njihovo distribuiranje. Gotovo istovremeno se razvija cenzura, crkvena i civilna.

Zemlje koje su prednjačile u razvoju ručnog novelizma bile su: Njemačka, Italija, Engleska, Francuska, Španjolska, Nizozemska i Švicarska. U Italiji su se takve novine nazivale *Aviso* ili *Le notizie alla mano*, u Francuskoj *Les nouvelles manuscrites*, a u Engleskoj *News letters*.

Tiskane novine pojavljuju se u 15. stoljeću, dakle odmah nakon izuma tehnike tiska. Tada su i nazivi novina promijenili ime, pa se u Italiji zovu *I fogli volanti*; u Francuskoj *Les feuilles volantes*; a u Njemačkoj *Zeitung* ili *Flug schrift*. Iz spomenutih naziva je očita aluzija na brzinu tiska. Novine u to doba još uvijek izlaze neredovito, tj. povremeno, ali ipak sve češće i češće.

Interesantno je spomenuti 1588. godinu kada u Frankfurtu na Majni počinju izlaziti prve oglasne novine *Der Messrelationen*, i to dva do tri puta godišnje najavljujući frankfurtski sajam.

Europa u 16, 17. i 18. st..

Prva prava periodička izdanja koja izlaze redovito pojavljuju se u Nizozemskoj: *Die nieuwe tijdinghen*, točnije od 16.01.1605. god, pa tijekom naredne dvije godine izlaze u Amsterdamu. Uskoro su i drugim zemljama, Njemačkoj i Engleskoj, počeli izlaziti dnevni listovi, a pojavljuju se i tjedna izdanja.

Interesantno je uočiti da dnevne novine u brojnim zemljama nisu izlazile na nacionalnim jezicima, već na jezicima aktualnih vladara u pojedinoj zemlji ili na latinskom jeziku. Tako u Danskoj 1663. izlaze novine na njemačkom; u Mađarskoj 1721. na latinskom; u Turskoj 1795. na francuskom, itd.

Premda su se tjedne novine pojavile još u 16. st, u Francuskoj se u 18. st. novine razdjeljuju na dnevne novine, tzv. *gazette* i ostale s rjeđim ritmom izlaženja, tzv. *journal*.

Prve novine na engleskom jeziku bile su *The Weekly Newes*, a počele su se objavljivati u Engleskoj 1622.god. Tokom idućih nekoliko generacija primarni izvor informacija bili su mali letci i listovi, tiskani u Engleskoj i kolonijama u Sjevernoj Americi, a njihova tematika je uključivala uglavnom poslovna pitanja. Jedne od prvih novina u SAD-u bile su *Publick Occurrences Both Foreign and Domestick*, koje su se počele objavljivati u Bostonu 1690.god. Ovi rani prototipovi novina s vremenom su se razvili u publikacije koje su se redovito pojavljivale na lokaliziranim zemljopisnim područjima. U vrijeme američke revolucije 35 novina bilo je objavljivano u 13 kolonija. Mnoge od tih novina i njihovih nasljednika bavile su se političkim pitanjima i bile su prilično skupe. To se promijenilo tijekom 1830-tih, kada su tehnologija i publicitet doveli do razvoja tzv. penny papers. *The New York Sun* bile među prvim takvim novinama, te su dobile široku čitalačku publiku.

Razvoj tiska tijekom 19. stoljeća dovodi do napretka u novinskom tisku, čemu pridonosi i širenje gradova te stvaranje novih gradskih središta. Visoka stopa pismenosti populacije dovodi do popularizacije novina, pa novinski tisak postaje unosan posao.

Američki *New York Times* i *Wall Street Journal* tijekom druge polovice 20. stoljeća postaju cijenjeni izvori vijesti i informacija, te se distribuiraju i izvan gradova u kojima se tiskaju.

Hrvatska

Čini se da je prve novine u Hrvatskoj izdavao Pavao Ritter Vitezović u 17. st. To su bili kalendari koji su sadržavali i informacije od javnog interesa. Na žalost, ni jedan primjerak nije sačuvan.

Hrvatski je sabor 11. studenoga 1694. odlučio da se upravljanje tiskarom povjeri Vitezoviću uz uvjet da je pomno čuva i da je nikuda iz Zagreba ne premjesti. Naime, do tada su postojale putujuće tiskare s kojima bi tiskar obilazio gradove i nakon obavljena posla išao dalje. Vitezović potom premješta tiskaru iz Vlačke ulice u svoju kuću na Griču. Tiskaru je nazvao Muzejom, a tiska djela na hrvatskom i latinskom jeziku, između ostalih i djelo *Croatia rediviva*.

U požaru 1706. godine tiskara je teško oštećena, i oduzeta Vitezoviću koji se našao na rubu materijalnog sloma. Vitezović odlazi u Beč gdje živi u krajnjoj oskudici, i gdje umire 1713. Čitava njegova imovina sastojala se od rukopisa, koje je preuzela Ugarska kancelarija. Po zapovijedi Marije Terezije 1749. vraćeni su u Zagreb.

Druge novine je izdavao Antun Jandera u Zagrebu od 1771. godine. Bio je to tjednik na 4 stranice u nakladi od 50 primjeraka, zvao se *Ephemeridas Zagrebienses*, a izlazio je na latinskom jeziku. Nema sačuvanih primjeraka niti za ova izdanja.

Prve novine na hrvatskom jeziku izdaju se u Zadru, točnije, to su novine na talijanskom i hrvatskom jeziku: *Kraglski Dalmatin (Il Regio Dalmata)*, a izlaze od 1806 – 10. To su prve novine koje izlaze na nekom slavenskom jeziku od svih slavenskih zemalja.

Ovaj dvojezični službeni list pokrenula je tadašnja francuska uprava, a odluku o pokretanju lista za Dalmaciju donio je car Napoleon, pod prvotno određenim imenom *Dalmata Veneto*. List je izlazio kao tjednik, a svaka je stranica bila podijeljena u dva stupca (na lijevoj strani tiskan je tekst na talijanskom jeziku, a na desnoj strani tekst na hrvatskom jeziku). Svaki broj

imao je po osam stranica, a format novina se mijenjao dva puta. Od prvog je broja izlazio subotom i tiskan je u tiskari Antona Luigia Battare u Zadru.

Kasnije je list je izlazio petkom, no tada se počinje neredovito tiskati, zbog austrijsko-francuskih sukoba u tadašnjoj Dalmaciji. Osnivanjem Ilirskih provincija, nakon Schönbrunnskog mira (1809.god), kojim je Austrija izgubila svoje povijesne pokrajine, Zadar prestaje biti glavni grad, a *Kraglski Dalmatin* je izgubio prvobitno značenje kao glasilo francuskih vlasti u okupiranim područjima. Nakon neredovitog izlaženja, 1810.godine dolazi do ukidanja lista.

Zbog činjenice da je list tiskan na hrvatskom jeziku, *Kraglski Dalmatin* je bio dosta čitan među hrvatskim stanovništvom, rušeći duboko usađene predrasude određenih društvenih krugova o hrvatskom jeziku kao manje vrijednom. Sama ova činjenica je uvelike pridonijela hrvatskom nacionalnom buđenju u Dalmaciji.

Ljudevit Gaj 6. 1. 1835. god. pokreće *Novine Horvatske* s književnim prilogom *Danica Horvatska, Slavonska i Dalmatinska*. Naklada iznosi 725 primjeraka na kajkavskom jeziku u početku, a kasnije na štokavskom. *Novine Horvatske* bile su, zajedno sa svojim prilogom, simbol otpora mađarizaciji te sredstvo buđenja nacionalne svijesti. *Danica Horvatska, Slavonska i Dalmatinska* bila je kulturno glasilo ilirskog pokreta, te prvi hrvatski kulturni i književni list.

Godine 1836. Gajeve *Novine horvatzke* mijenjaju naslov u *Ilirske narodne novine*. Novine izlaze dva puta tjedno s oglasnim prilogom *Oglasitelj k Ilirskim narodnim novinam* i tjednim prilogom *Danica ilirska*. Nakon zabrane ilirskog imena, 1843. mijenjaju naslov u *Narodne novine*.

Kroatischer Korrespondent prve su sačuvane hrvatske novine, na njemačkom jeziku. Pokrenute su 3. lipnja 1789, a izdavala ih je zagrebačka podružnica bečke tiskare i knjižare Johanna Thomasa Ebela von Trattnera. Izlazile su srijedom i subotom. Tijekom 1789. izašlo je 60 brojeva, s prosječno 4 stranice po broju. Prvenstveno su bile namijenjene stranim oficirima, donoseći vijesti s ratišta te su zapravo vrlo malo govorile o životu u Hrvatskoj. U 19. st. u Zagrebu izlaze novine na njemačkom i hrvatskom jeziku, *Luna*, koje kasnije postaju prilog novina *Argamer Politische Zeitung*.

Novine *Luna Agramer Zeitschrift* izlaze u Zagrebu od 1826. na njemačkom jeziku. Nakladnik i urednik bio je Franz S. Stauduar. Osim tekstova na njemačkom jeziku novine su objavljivale i stihove na hrvatskom jeziku, na kajkavštini. Godine 1830. novine mijenjaju naziv u *Agramer politische Zeitung*, a *Luna* postaje zabavni prilog.

Na portalu „Stare hrvatske novine“ (<http://dnc.nsk.hr/Newspapers/Default.aspx>) moguće je pregled digitalnih preslika novina iz 19. stoljeća i početka 20. stoljeća. Trenutačno su dostupne digitalne preslike novina iz fonda Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, među kojima su i najstarije sačuvane hrvatske novine *Kroatischer Korrespondent* iz 1789. te *Il Regio Dalmata* ili *Kraglski Dalmatin* (1806-1810), prve novine objavljene na hrvatskom jeziku. Svrha ovog portala je digitalizacijom omogućiti širu dostupnost starih novina i zaštitu vrijednih izvornika.